

Ihar Babkov

Minútky

tri príbehy

Artforum

Minútka

Kniha vyšla v rámci projektu
Visegrad Eastern Partnership Literary Award,
ktorý bol podporený
Medzinárodným vyšehradským fondom
a realizuje sa na Univerzite Komenského

Copyright © Ihar Babkov, 2013

Translation © Ivana Slivková & Ľubor Matejko, 2014

Design & Layout © Zuzana Čičelová, 2014

Slovak edition © Artforum, 2014

Ihar Babkov

Minútky

tri príbehy

Artforum

Príbehy sú spolu štyri.

Jorge Luis Borges

*Portrét umelca,
v súmraku
neviditeľný*

1

Francišak rád hovorieval, že sa narodil v tomto čase a na tomto mieste iba preto, aby okúsil dobrú kávu v slušnej spoločnosti.

Pravda, nebolo jasné, či žartuje alebo hovorí vážne: intonácia, ktorou túto vetičku vyslovoval, sa výrazne menila v závislosti od dennej hodiny, ročného obdobia, miesta a tiež od množstva vypitého koňaku.

Ticho a mámivo mohla znieť vo farebnej nádhere jesenného súmraku. Mohla znieť i zúfalo ako telefonát na záchranku. A mohla znieť aj ako suché konštatovanie: áno, v ére nezvratnej degradácie sveta, vo veku *kalijugy*, sa naozaj nedá robiť nič iné, iba prísť do kaviarne a objednať si túto šálku hustého temno-aromatického nápoja. A potom dlho sedieť, pozeráť kamsi do neznáma a prevrátať pohľadom steny a veky.

Nebolo jasné ani to, čo znamená „slušná spoločnosť“: všetci vedeli, že Francišak pije kávu rád osamote.

...

Inak, ja viem s istotou, že Francišak vôbec nežartoval. Hovoril čistú pravdu.

Taký podnik bol v Minsku v *časoch chladu* jeden a dokonca aj teraz, keď sa všetko zmenilo, navrhujem niektorým

ľuďom – a v niektorých výnimočných momentoch – stretnutie práve *tam*.

Na plastom a silikónom začarované časy mal dosť obyčajné meno: *Minútka*.

Nikto nevedel, odkiaľ sa vzalo. Jedni si mysleli, že je to odkaz na francúzsko-ruské slovo *bistro*, iní v ňom cítili metafyzický nádych. Minútka, hovorievali, je ako ľudský život, do ktorého vstupujeme celkom neveľkolepo, bez fanfár a s nejasnými métami. A každý sa tu pokúša nájsť čosi svoje.

Iste, bolo to tak, aspoň pre väčšinu. Lákavé vône, predtucha možností, pokus o rozhodnutie. Potom dlhý rad a pokladňa, kde treba za všetko zaplatiť. A potom...

Ale to nebolo to hlavné.

Dá sa sem prísť, tak sme vtedy hovorievali.

Bolo to zvláštne miesto.

Prísne vzaté, vlastne to vôbec nebola kaviareň. Nemali tam osobitný vchod, ani šatňu so zrkadlom a ani sálu so stolmi a čašníkmi. Bol to iba neveľký priestor s troma bufetovými stolíkmi, pri ktorých sa stálo, v rohu jednej z prvých minských pizzerií. V malom baríku stál automat na espresso. Tiež jeden z prvých v neskorosovietskom období a určite najlepší.

To však nič nevysvetľuje. Jasné, že boli aj iné miesta. Naozajstné kaviarne, tiché zákutia v reštauráciách, kde mali kávovary, a v niektorých nebola zlá káva. *Pod hodinami* alebo *na Červenej*. Postupne sa však všetci v hľadaní čohosi nového a neobyčajného presunuli sem a tu, uprostred iných kulís, nachádzali samých seba. Určite iba preto, lebo *dlhé sedenie unavuje* (ako povedal jeden náš dobrý známy, keď sa ho pý-

tali, načo sa trmácal sám z Indie do Číny v šiestom storočí nášho letopočtu).

Iste, ponúkali sa rozličné možnosti. *Chladná kaviareň* v suteréne pod Palácom umení, kde kávu variť nevedeli, ale mohli ste tu čítať a rozprávať sa celé hodiny, kým ste nepremrzli. *Šialená kaviareň* na Trajeckom predmestí na druhom poschodí, kde varili iba tureckú kávu a kde sa rozprávať nedalo, lebo tam hovorili všetci naraz a nahlas, takmer až kričali.

No toto zákutie s baríkom bolo predsa len čímsi výnimočné.

Výnimočná bola predovšetkým jeho poloha.

Bolo to na kopci, na najvyššom mieste v meste. A navyše na mieste kľúčovom.

...

Bolo tu čosi pre tvár mesta veľmi dôležité.

Naľavo od Prospektu, na ktorom ste mohli nájsť *Minútku*, sa začínalo Horné mesto. Jeho rozpadajúce sa uličky padali strmo k Ňamihe, metafyzickej rieke s krvavými brehmi, ktorá sa spája s počiatkami tunajších dejín. Pretiekla mnohými textami a odtiaľ prenikla do nášho vedomia. Rieka nespavosti, tak jej vravievali starí Balti.

Ľudia, čo tu žili, boli akosi mimo zvyčajného radostného kolobehu miliónového mesta s trolejbusmi a autobusmi, výstavami, divadlami a novými sídliskami, kde sa hrdo vznášal duch čias. Vyzerali tak, akoby žili už nie prvý život a boli jednoducho z toho dotieravého karnevalu trochu unavení.

Inak, bývali tu nielen ľudia, ale aj tiene. Niekedy sa zdalo, že práve tie sú skutočnými obyvateľmi minských ruín a že len ony majú právo na ich vyľudnenú samotu.

Medzi ruinami sa melancholicky túlala riečka Svislač, lemovaná parkami. Držala staré mesto pokope, jemne sceľovala obraz krajiny a zmývala všetky krivdy a trápenia, zanechávajúc za sebou len chladný čistý pokoj.

A občas dokonca aj nádej.

...

Ulice starej štvrte sa vynárali akosi nebadane a mali v sebe čosi zvláštne. Neraz premenúvané, trhali sa od názvov, ktorými sa ich éry usilovali skrotiť a zhadzovali ich zo seba ako lacné handry.

Búrili sa, nesúhlasili, raz viedli súbežne s realitou, inokedy sa ňou kadejako prepletali. A prepletali sa aj navzájom, križovali sa a znova sa rozchádzali do neznámych smerov.

Bolo ich len zopár, ale v našom povedomí sme si ich šťastne plietli, takže nikto nevedel dodatočne povedať, kade sme šli a kam sme sa dostali: Pod vrškom? Dominikánska? Engelsova? Revolučná?

Náhodným okoloidúcim sa ani neozývali, mlkvo zatíchli.

Občas sa zdalo, že v ich mlkvosti sa ukrýva tiché pohrdanie, a to nielen voči novým sídliskám, radostným a bodrým, ale aj voči realite ako takej.

Inak, aj Prospekt, na ktorý sa uchýlila Minútka, existoval trochu mimo reality. Nebilo to do očí hneď, ale pre vnímavých pozorovateľov to bolo očividné.

Prospekt, ktorý sa v týchto časoch volal podľa Lenina, bol najdlhšou ulicou v meste a pretínal ho naprieč z východu na západ. Minútka tu mala presnú adresu: číslo 22. Dala sa nájsť aj v bedekri a ja sám som to raz urobil. Iba preto, aby

som sa uistil, že sa mi to všetko nesníva, že Minútka naozaj existuje alebo existovala. V jednom z miest jednej z krajín.

Napravo od Prospektu viedla paralelne Ulica Karola Marxa so starými stromami a nevelkými modernými budovami. Najváženejšia, najtichšia a najburžoáznejšia ulica mesta. Dobré sa po nej prechádzalo, ale, ktovieprečo, nič podstatné sa tu nedialo.

K Minútke sa dalo najlepšie dostať práve po nej. Pri Múzeu všetkých umení odbočiť doľava, vnoriť sa do parčíka a vynoriť sa už na Prospekte, hneď pri vchode.

Prejsť cez bistro, dôjsť k stolíkom v bare a zaujať svoje miesto pri okne z ľavej strany.

Okno ponúkalo zvláštne pohľady smerom dnu aj von.

...

Bistro otvárali o ôsmej, ale barík až o jedenástej. Keď sa teda po jedenástej začínali do Minútky schádzať hostia, vzduch už bol nasiaknutý vôňami prihorenej pizze, bujónu bez mäsa za osem kopejok a inými skromnými neskorosovietskymi gastronomickými radôstkami. Treba hneď povedať, že podaktorí túto skúšku nevydržali a, zapchávajúc si nosy a uši, zvrkli sa vo dverách. Ale ten, kto vydržal do konca, dočkal sa odmeny. Samozrejme, nie hneď.

Najprv sa bolo treba poobzerať.

Barový pult bol napravo. Za ním stál muž nevysokého vzrastu a pozorne sledoval *prichádzajúcich hostí*.

Bol to barman, ale v jeho výzore čosi nesedelo, to ste si všimli takmer hneď. Aj keď nebolo jasné, čo konkrétne. Pár drobností: oblek na ňom vyzeral príliš dobre, takmer profe-

sorsky, pohľad mal pozorný, ale nie hodnotiaci. Keď ste tam prišli po tretí raz, akosi ste pochopili, že sa volá Leo. Bez toho, aby ste sa zoznámili, jednoducho na základe úryvkov rozhovorov a akéhosi matného tušenia.

Prichádzal do baru slávnostne polhodinu pred otvorením. Zapol automat na kávu, aby sa nahrial, potom si sadol na vysokú stoličku z druhej strany barového pultu a na istý čas stíchol. Čítal knihu alebo si čosi zapisoval do veľkého zošita, ktorý potom schoval v seffe.

Väčšina hostí považovala zápisky v zošite za niečo ako účtovnícke poznámky, ale tí najpozornejší pochopili, že to tak nie je a že sľubujú neobyčajné veci.

Naľavo stáli tri vysoké, dlhé bufetové stolíky. Dalo sa pri nich stáť, iba ak sa človek o ne opieral zvrchu a trochu sa nad ne naklonil.

Najdôležitejšie však bolo veľké sklené okno s nízkym širokým parapetom, ktoré zaberalo celú stenu. Stolíky stáli kolmo na okno, takže ste mohli sedieť na parapete so šálkou kávy, položenou na rohu poličky pod stolíkom. Dalo by sa povedať, že to vlastne ani nebolo okno, ale presklená stena, za ktorou sa čosi deje. Podaktorí našli odvahu to čosi aj pomenovať, nejako označiť, my sme však vedeli, že za oknom sa rozložilo magické divadlo sveta. Iba sme nechápali, o čom hra je a na ktorej strane okna sú diváci.

Zväčša sme si dávali dvojité espresso za dvadsaťsedem kopejok, napriek tomu, že ani malé tu nebolo zlé a dvojité stálo takmer toľko ako obed v lacnej závodnej jedálni.

Dvojité presso bolo v skutočnosti priepustkou. Kto si dával dvojité, patril k elite Minútky. Pravdaže, mohli ste si

dať aj obyčajné a nikto vám nič nepovedal, ale dvojité presso bolo znakom príslušnosti k rituálu, uvádzalo a zaraďovalo...

Kam však zaraďovalo, to ste nepochopili hneď.

K tým, ktorí si sem odskočili iba na minútku dať si kávu, ale akosi sa tu zdržali?

K tým, ktorí pri starom ošarpanom stolíku čosi uvideli a pochopili? Vo svete i vo vlastnom živote?

Bolo to dosť málo... A predsa...

Keď išlo všetko dobre, Leo sa priateľsky usmieval. Káva chutila, za oknom sa bláznila jeseň, vedľa seba ste mali blízke tváre, ako keby ste tu stretli známych z iných životov, s ktorými ste sa na seba dosť nevynadávali a čosi ste si nedopovedali...

Tí, čo sem trafili náhodou, hneď pochopili, že toto nie je iba jedno z miest v jednom z miest v jednej z krajín...

Tu sa naozaj odohrávalo čosi neobyčajne dôležité. Čosi také, čo s vami ostane do konca života. Hreje a dáva svetlo, keď sa nemáte na čo spoľahnúť. Keď už je celkom zle.

Čo to je, ostalo pre nás záhadou, dokonca aj vtedy, keď sme sa na tom sami zúčastňovali.

...

Ten rituál sme nazývali *kávovým obradom*. Logicky sme si mysleli, že keď na Východe môžu mať *čajový* obrad, tak my môžeme mať obrad *kávový*. A že keď tam naši priatelia dokázali urobiť z jednoduchých rozhovorov pri šálke čaju vyberanú a podmanivú *duchovnú* potravu, tak tu u nás, *takmer na Západe*, musí zaujať zodpovedajúce miesto šálka kávy.

V centre tohto obradu bol Leo. Veľký Leo.

Samozrejme, bolo ho možno oslovovať *Leanid* a štamgas-ti si mohli dovoliť aj priateľské, takmer láskavé Leči. Ale pre nás, začiatočníkov, to bol Leo, legendárny Leo.

Mág a alchymista.

Bol to ten istý Leo, čo presvedčil Francyska Skarynu, aby sa presťahoval z milej útulnej Prahy k Mamoničovcom do Vilna. A zo starej aramejčiny mu preložil a vysvetlil niektoré nejasné miesta v Biblii.

Ten istý, čo sprevádzal Mattea Ricciho na ceste do Číny a potom posielal rozsiahle správy – v čínštine – vilnianskym jezuitom. (Dodnes sa zachovali v osobitnom fonde jezuitského archívu vo Vatikáne, v takzvanej „zelenej zložke monsignora Lea“. Niektorí bádatelia mu pripisujú aj preklad *Tao te t'ing* do starobieloruštiny, ktorý sa našiel vlepý do jedného z rukopisov legendy o Tristanovi.)

Ten istý, čo prichýlil Dolengu-Chodakowského, keď písal svoje dielo *O Slovanoch v predkresťanských časoch* a ten istý, čo potom pomáhal Mickiewiczowi pri premýšľaní a zbieraní materiálu v Paríži.

A nakoniec, bol to ten istý Leo, ktorý pomohol pútnikom smerujúcim do Orientu, keď zabúdili (a stratili sa) v tunajších močiaroch. Vďaka nemu našli cestu a mohli pokračovať ďalej, smerom na Kaffu, kde mali vykúpiť Parmskú princeznú z tureckého zajatia.

To o ňom písal Hesse vo svojom príbehu, hoci z pochopiteľných dôvodov vynechal niektoré podrobnosti z minského obdobia.

Neviem, kto sa prvý dovätípil, že je to *ten istý Leo*, ale potom sa toto poznanie šírilo bez slov, v nejasných narážkach.

Pochopili sme, že tento skromný človek nikdy o sebe nepovie *všetko*, a tak sme si jeho životopis skladali iba po kúskoch. Žiaľ, ten životopis nebol nikde zapísaný a v mojej pamäti sa zachovali iba vybrané epizódy.

Podaktorí si, pravda, mysleli, že životopis je príliš farbitý a že Leov obraz nadobudol priveľmi mýtické, až rozprávkové podoby.

Ale akým asi tak mohol byť človek, ktorý varil najlepšiu kávu v meste?

...

Keď som po prvý raz zašiel do Minútky, mal som zvláštny pocit, že to *nebola náhoda*. A to aj napriek tomu, že som do nej *vstúpil* neobyčajne jednoducho, takmer všedne.

Chcel som sa ísť najesť do pizzerie. Zvyčajne som takéto *stravovacie zariadenia* ignoroval, ale v ten deň som vybavil všetky veci hneď po obede a plány na večer som nemal, tak som si pomyslel: prečo nie? Mali tu napodiv dosť ľudí a hoci už bolo po obede, všetky stoly v pizzerii boli obsadené. Hľadajúc voľné miesto, dostal som sa až celkom dozadu. Bol tam nevelký rad, asi dvaja či traja ľudia, postavil som sa teda na koniec. Obzeral som sa okolo seba a vtom som pochopil, že všetko je tu akési iné.

Káva voňala na zbláznenie a aj ľudia, ktorí stáli pri stolíkoch, sa správali inak. Alebo dokonca aj boli iní.

Očividne sa nikam neponáhľali. Postávali a pili kávu. Jedni stáli mlčky, iní sa rozprávali. Jedni sa škriepili, ďalší si čosi zapisovali do notesov. Niektorí dokonca čítali knihy, sediac na širokom parapete.

Robili úplne obyčajné veci. Ale robili to všetko tak, ako keby v tom bol akýsi hlbší zmysel. Ako keby iba tu, pri šálke kávy, bolo možné vidieť veci také, aké naozaj sú.

Zvláštna kaviareň, pomyslel som si vtedy.

No neuveril som jej hneď.

V tom čase som sa už druhý rok potuloval po Minsku a hľadal som miesto, kde by sa dalo zakotviť a kde by život nebol taký boľavý. Plával som mestom ako prízrak, striedal som internáty a izby, v niektorých som pobudol dlhšie, z iných som odišiel po pár mesiacoch.

Začínal som písať, vlastne ani nie písať, ale iba porovnávať a nazerať do iných životov, hľadajúc v nich čosi, pre čo by sa oplatilo míňať papier a znásobovať realitu...

A zrazu táto kaviareň.

Začal som tam chodiť.

Už po krátkom čase som poznal väčšinu stálych hostí, objednával som si – *dvojité presso, prosím* – a občas aj dve dvojité.

Moje sklony nazerať do cudzích životov sa tu rozvinuli naplno: mnoho som pochopil a mnohému som sa naučil. Stačilo počúvať rozhovory pri susedných stolíkoch.

Niektorí diskutéri sa tu zjavili iba raz, iní chodievali pravidelne, a tak som mal rozhovory na pokračovanie. Zvyčajne som si so sebou brával zošit a sadal som si niekde do kúta na parapet. Zošit som vždy nevyťahoval.

Schádzali sa tu rozličné spoločnosti. V niektorých sa hovorilo o Umení. V iných – tichšie – o Vlasti, ktorá upadá, a o Jazyku, ktorý treba vzkriesiť. A kúsok vedľa – o ľudskom živote a o múdrosti.

Takéto rozhovory sa zväčša pritrafli iba náhodou, ako to už určuje rytmus samého života, ktorý nerád plánuje. Ale pritrafli sa.

Niekedy sa odohrávali pri susednom stolíku a vtedy bolo treba natiahnuť krk, započúvať sa a lepšie sa prizrieť. Inokedy som sa ocitol v epicentre a vtedy som sa ledva zdržal, aby som sa nepridal.

Okrem toho tu bolo všetko tak, ako to zvyčajne býva: chodili sem mlčanliví muži pod štyridsať aj partie nevychovaných publišov, starí ožrani, aby si našli niekoho na fľašku do trojky, a aj delikátne vychované dievčatá, ktoré si dali šálku čaju s koláčom a potom stáli ako kvety vo váze, ticho a sústredene.

Všetci títo o čomsi hovorili, šepkali, o čomsi premýšľali.

Stačilo mi zachytiť jedno či dve slová. Úplne obyčajné. A ostatné už bolo treba uhádnuť, rozšifrovať: čo sa stalo a prečo.

O čom premýšľa tá žena v červených večerných šatách a čo robí tu v obyčajnom bistre v čarovný piatkový večer?

Čo si do svojho notesa zapisuje dievča, ktoré sedí naľavo pri okne, zahalené pekným dlhým šálom, so zbierkou Shelleyho na kolenách?

A prečo tamten pár stojí pri stolíku mlčky už polhodinu pri dávno vychladnutej káve?

Nepoznal som mená a životopisy. Iba tváre, tón hlasu, oblečenie. Všetko ostatné som si musel domyslieť. Alebo vymyslieť, predstaviť si.

Nebolo to však až také zložité. Ako v Platónovej jaskyni – isté súvislosti sa dali vypozerovať. A hoci mnohé veci ostávali očividne nejasné, zopár postrehov stačilo.

O umení sa z akéhosi dôvodu rozprávalo pošecky, takmer nepočuteľne. Slová sa chveli a trepotali ako tenká pavučina v jesennom lese. Bez toho, aby ste sa pokúsili porozumieť životu ako takému, sa sotva dali zbadať.

Vlast si vyžadovala drsnejšie zafarbenie hlasu. A na to bolo treba odvahy, čo vtedy nebolo vôbec jednoduché. Prečo – to som pochopil trochu neskôr, keď sa všetko začalo meniť. Keď tí, čo vtedy rozprávali o vlasti tu, vyšli do ulíc a na námestia a začali hovoriť svoje slová tam vonku.

S múdrosťou to bolo ešte zložitejšie.

Tá sa z nejakého dôvodu rada zaobišla bez slov.

Bolo ju treba rozpoznať podľa páuz, mlčania, podľa opatrného chvenia ticha, ktoré prichádza po všetkých slovách.

Je to tak. Aby slová vyzneli, musí byť ticho.

Sú potrebné prestávky, pauzy. A napokon aj mlčanie. Iba v mlčaní po všetkých slovách začne človek chápať, kým v skutočnosti je. Alebo, ako radi hovorievali moji noví priatelia, kým bol pred svojím narodením.

A preto som pozorne sledoval gestá, pohľady, ticho. Aby sa slová konečne odhalili a darovali mi svoje tajomstvá.

Mlčanie je vždy tajomnejšie. Lebo keď napokon aj slová zazneli, často neboli *tými pravými*. Klzali sa po povrchu. Nijako sa nemohli odtrhnúť od toho, čo *hovoria všetci*, nedokázali prekročiť hranice vlastného času.

Hoci, pravdupovediac, práve od času, od doby sa nám chcelo najviac zo všetkého odtrhnúť. Doba bola nieže iba nezaujímavá, bola akási ostarnutá, vyčerpaná...

...

Býval tu aj karneval.

Z času na čas si do Minútky odskočili herci z Lepšieho divadla. Obyčajne po skúške, ale niekedy aj pred predstavením. Človek si ich všimol hneď. Vchádzali sem ako na scénu, veselo i slávnostne a niekedy aj ako cigáni. A s radosťou, lebo mohli hrať svoje vlastné predstavenie a hovoriť vlastnými hlasmi.

Bolo to však predsa len trochu zložitejšie. Hlasy existovali akoby mimo svojich majiteľov. Intonácie, emócie, slová, všetko to od nich utekalo, oddeľovalo sa, chcelo byť nezávislým a samostatným.

Spočiatku som sa v tom strácal.

Všetko bolo iné, ako sa javilo. Všetko miatlo, klamalo.

Dokonca aj v zovňajšku: najpôsobivejší z nich, s fúzami ako Salvador Dalí, bol v skutočnosti skromným osvetľovačom a iný zas jednoduchý, človek by si ho ani nevšimol, bol geniálnym hercom.

Hrali vymyslenú hru.

Skúšali si masky. Striedali si ich a aj si ich navzájom vymieňali.

Bolo v tom čosi zvláštne: dnes ste Prosper v mystickej Shakespearovej hre a zajtra okresný tajomník komunistickej strany v závodnej jednoaktovke neznámeho sovietskeho autora.

Nedokázal som celkom pochopiť, čo sa to s nimi dialo.

Nevedel som rozoznať ich pravé tváre. Tie, ktoré mali naozaj. Alebo by aspoň mohli mať.

Nielenže im masky prirastali k tváram, ony aj boli ich tvármi.

Treba povedať, že v živote to bolo všetko presne naopak. Všetci sa chceli stať niekým. Vybrať si iba jednu tvár – raz a navždy.

V tomto živote sa tá hra volala „nájsť seba samého“. Hrala sa vážne a zápalisto. Niekedy celý život.

Oni však išli proti prúdu. Prichádzali o samých seba, roztrácali sa v iných životoch, skúšali – a nasadzovali si – rôzne tváre.

Už vtedy som cítil, aké je to nebezpečné. Lebo čím viac masiek si človek nasadí, tým menej je schopný im uveriť a považovať ich za svoje.

A tým menej verí, že predstavenie má aspoň aký-taký zmysel.

Ešte jedna otázka ma neustále vzrušovala a zaujímala.

Čo sa s nimi deje neskoro večer, keď si skladajú masky? Keď ostanú sami zoči-voči *opustenosti*. Čo im v tej chvíli hovorí? Čo im navráva? Čím ich pokúša?

Úprimne sa priznám, že keď som na nich hľadel, mal som chuť sám si to skúsiť. Vyjsť na scénu s vlastnou maskou. Či možno s maskami. Stať sa súčasťou karnevalu.

Ale raz ráno som sa zobudil a usúdil som, že nikam chodiť netreba. Že už aj tak som na scéne.

Že predstavenie je už dávno v plnom prúde.

...